

Hoe zal Tel Aviv omgaan met zijn historische tuinstad?

Tekst Paul Kurstjens
Foto Christian Kerber / laif

Levende Bauhaus-erfenis

Hartje centrum in de Israëlische stad Tel Aviv ligt de Witte Stad, een tuindorp uit de eerste helft van de twintigste eeuw. De organisch ontwikkelde ideaalstad van toen is tegenwoordig een Unesco-monument waar voortdurend aan gerestaureerd en gebouwd wordt.

Flaneren in Tel Aviv is een genot. De ruime strandboulevard, de boulevards in de centraal gelegen tuinstad de Witte Stad, en de winkelstraten lonken op een lome lente-avond om er te gaan te kijken en bekeken te worden. Fietsen is er al even aangenaam, voor de bezoeker op zijn huurfiets, veilig over de goed onderhouden fietspaden. Op de pas heringerichte Witte Stad-boulevards zijn beide welkom.

Toch is hier ook een van de controversiële kanten van de modernisering van de Witte Stad te zien. Want waarom is gekozen voor modieuze stoelen tussen voet- en fietspad? Dat lijkt een triviale vraag als het een boulevard in een of andere buitenwijk was geweest, maar de Witte Stad is het centrum van Tel Aviv en bovendien een tuinstad. Hier is de boulevard een belangwekkende openbare ruimte met kiosken waar men elkaar ontmoet, de hond uitlaat en waar kinderen spelen. Het stelsel van boulevards geeft de stad structuur zoals de grachtengordel van Amsterdam dat doet. En net zoals de binnenstad van Amsterdam is de Witte Stad een Unesco-monument dat op basis van een heldere hoofdstructuur organisch ontwikkeld is. Een opknapbeurt van zo'n boulevard is dus meer dan het aanpakken van een willekeurige ruimte. Het is een

kwetsbaar erfgoed dat een zorgvuldige aanpak behoeft. Nergens ter wereld staan zo veel Bauhaus-gebouwen bij elkaar als in de Witte Stad. De sprankelend witte gebouwen zijn op een eigen wijze geordend volgens de regels van het tuinstadmodel uit het begin van de twintigste eeuw. Op de onderhoudsstaat van deze moderne architectuur viel het nodige af te dingen, wat in 2003 de directe aanleiding voor Unesco was om de Witte Stad op de werelderfgoedlijst te zetten.

Groene vlekken

Patrick Geddes (1854-1932), zowel bioloog als stadsplanner, maakt in 1925 een tekening van de Witte Stad die in eerste instantie een grillig wegenpatroon te zien geeft met wat groene vlekken van openbare parken, begraafplaatsen, rivieroeveren en restanten van sinaasappelplantages. In zijn toelichting legt hij nadruk op het beoogde groene karakter van dit nieuwe stadsdeel, dat behalve uit die groene vlekken bestaat uit buurtgroen en uit kavels van vijfhonderd vierkante meter die maar voor een derde bebouwd mogen worden in twee bouwlagen. Verder onderscheidt hij boulevards, doorgaande straten, woonstraten en paden naar het buurtgroen, die samen een flexibel, nog niet definitief vastgelegd raster vormen. Een onontbeerlijke flexibiliteit, omdat de grond niet in handen is van de overheid en pas tijdens het van zuid naar noord verlopende bouwproces verworven kan worden. Indachtig zijn Engelse achtergrond van tuinieren en zijn voorliefde voor stedelijke squares ontwikkelt hij een buurtmodel met een aantal bouwblokken rondom een openbare groene plek, binnen een wijkpatroon van woonstraten. Dit buurtmodel en het onvoorspelbare verwervingsproces resulteren in sterk verschillende buurten die dankzij de structuur van boulevards en hoofdstraten toch met elkaar samenhangen. Geddes laat zich niet uit over architectuur, wat moderne Joodse architecten – die voor de Tweede Wereldoorlog naar het Engelse protectoraat Tel Aviv-Palestina emigreren – de ruimte biedt hun Bauhaus-fascinaties vorm te geven in moderne witte architectuur. Tijdens het bouwproces worden de bouwregels in 1938 aangepast, waarbij de kavels tot maximaal vijftig procent in vier tot vijf bouwlagen bebouwd mogen worden – mits ze op poten (pilotis) staan. Het beheer van deze spontane of organische Witte Stad bezorgt de gemeente de nodige

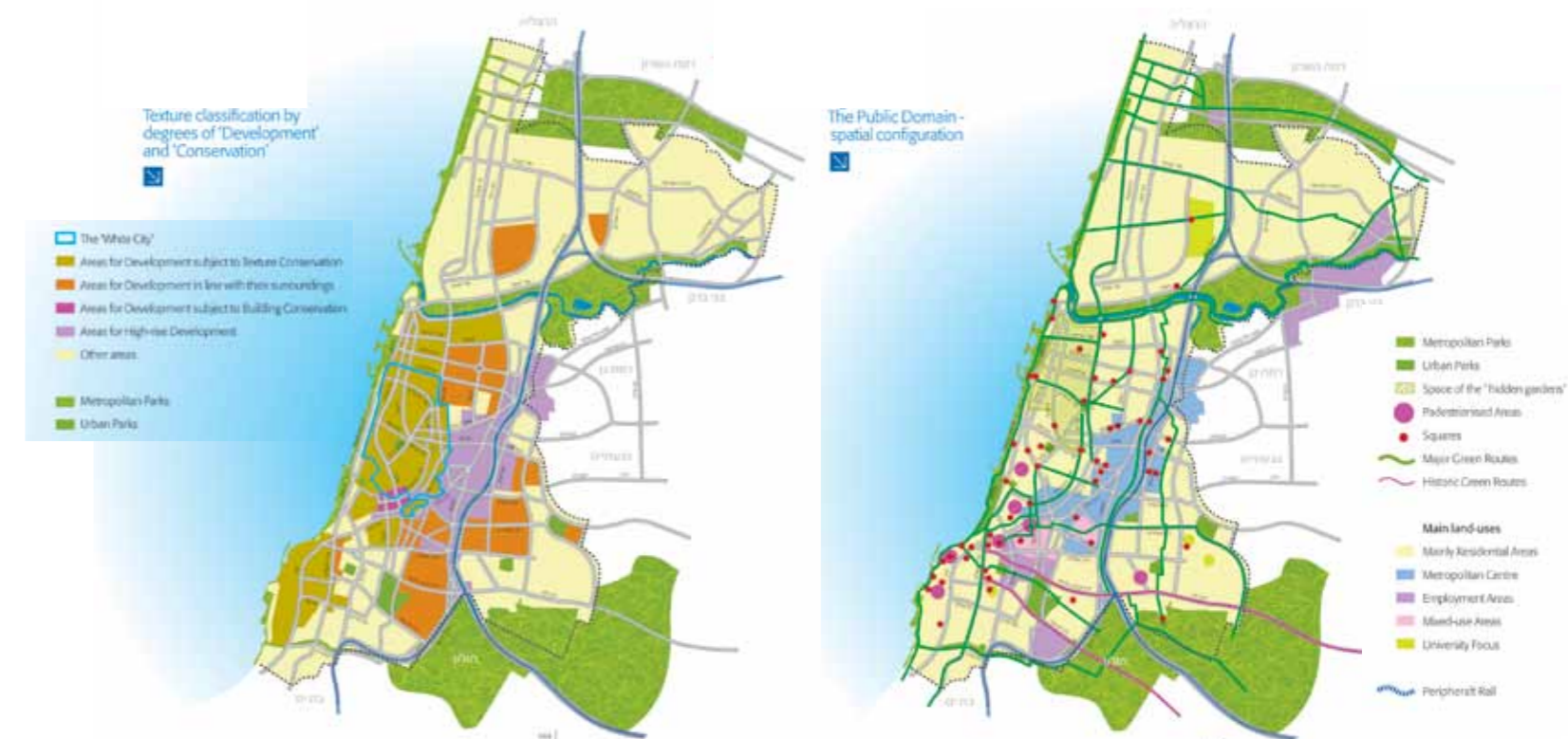
hoofdbreken. Zo bewaakt Unesco vooral het behoud van de Bauhaus-architectuur en berispt instanties die de stedenbouwkundige structuur willen aantasten. Dat is ook nodig want mede door de massale suburbanisatie en nederzettingenbouw raakte de Witte Stad de afgelopen decennia in de vergetelheid. Her en der zie je nu de vruchten van de talloze restauratiewerkzaamheden.

Betaalbaar

De gemeente Tel Aviv neemt in haar recente masterplan de grenzen van het beschermde Unesco-gebied dankbaar over maar richt haar pijlen vooral op de economische ontwikkelingskansen buiten de Witte Stad. Binnen de tuinstad moet vooral verdichting de financiële middelen opleveren die de restauratie betaalbaar maken. Het hoofd stadsontwikkeling van Tel Aviv laat dat toe, zolang Unesco niet ingrijpt.

Zo kun je de Witte Stad benaderen. De stedenbouwkundige Nahoum Cohen bepleit in zijn boek 'An Urban Miracle' een andere insteek. Hij breekt een lans voor betere stedenbouwkundige aansluitingen van de Witte Stad op zijn omgeving. Aan de noordzijde met een nieuwbouwwijk die in opzet vergelijkbaar is met elke willekeurige uitbreidingswijk. En aan de zuidzijde kan de verbinding versterkt worden met het oude Jaffa, waar ook Patrick Geddes nauwelijks greep op kreeg. Merkwaardig genoeg maakt Cohen geen melding van betere aansluitingen in oostwaartse richting. Toch liggen daar mogelijkheden om het centraal station met een boulevard aan te laten sluiten op de Witte-Stad-boulevards.

Behalve deze stedenbouwkundige controverse speelt ook de vraag naar de rol van de overheid bij het particulier perceel en vastgoed. Patrick Geddes hield zich daar verre van. Ook de gemeente Tel Aviv en Nahoum Cohen stellen zich terughoudend op. Voor het groene karakter van deze tuinstad levert dat echter risico's op. De bevolking blijft minder van tuinieren te houden dan Geddes voor ogen stond en het parkeren van auto's onder de woningen op poten zorgt voor een rommelig straatbeeld, dat afbreuk doet aan het monumentale karakter van de Witte Stad. Hier ligt een interessante uitdaging voor stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten samen. Hoe kun je doorbouwen en tuinieren tegelijkertijd, ofwel, hoe kan de Witte Stad zowel een groene woonwijk als een vitaal stadscentrum blijven?

Het stadsbestuur weet zich geen raad met het beheer van het werelderfgoed van de Witte Stad. In een recent gemeentelijk masterplan wordt de Witte Stad aangemerkt als te behouden gebied, maar daar blijft het bij. Het plan richt zich vooral op de ontwikkeling van het stedelijk gebied buiten de Witte Stad.

Het ontwerp van de Schot Patrick Geddes voor de Witte Stad: een grillig wegenpatroon met groene vlekken van parken, begraafplaatsen, restanten van oevers en sinaasappelplantages. In zijn toelichting stelt Geddes dat het groene karakter ook tot stand komt door buurtparkjes en kavels die maar voor een derde bebouwd mogen worden.

Het ideaalbeeld volgens Geddes: bouwblokken rond een openbare groene plek.

Flaneren en fietsen zijn een genot op de brede boulevards.

Patrick Geddes deed geen uitspraken over de architectuur. Bauhaus-architecten – voornamelijk Joden die in de jaren dertig uit Duitsland waren gevlucht – ontwierpen gebouwen van vier verdiepingen op 'poten'.